Samu István

Nagymagyar térvesztés

A nagymagyari roma identitás átalakulásának, önszerveződésének politikai és társadalmi hatásai

István Samu
Political and Social Impacts of the Transformation and Self-Organization of the Roma Identity in Nagymagyar
Keywords: identity change; Roma identity; identity and ethnicity; self-organization; social dynamics

DOI: https://doi.org/10.61795/fssr.v27y2025i4.04

Nagymagyar történelme az 1239-es első említésig nyúlik vissza. A település különböző uradalmak része volt, a 17. századtól mezővárosi rangot kapott. A népesség összetétele folyamatosan változott, különösen a 19. és 20. században, a magyar lakosság dominanciájával. Az elmúlt évtizedekben egyre jelentősebbé vált a roma[1] és szlovák népesség növekedése, különösen a 21. századra főleg a roma közösségé. A népesség változásai jelentős hatást gyakoroltak a település politikai és társadalmi életére, különös tekintettel a kisebbségek identitásának átalakulására és egymás közötti interakcióira.

1. Bevezető

A nagymagyari roma közösség identitásának átalakulása különösen érdekes társadalomtudományi kérdés, amely nemcsak helyi, hanem regionális és nemzetközi szinten is releváns. A 2000-es évek elején a helyi romák egyre tudatosabban kezdték felvállalni identitásukat, ami jelentős önszerveződési folyamatot indított el a közösségen belül.

1 A kutatás során a „roma” és a „cigány” kifejezést (etnikummegnevezést) felváltva használjuk, mert a vizsgált közösség is felváltva használta és használja önmagára nézve. A szlovák nyelven kommunikáló romák meghatározó része a „roma” önmaghatározást használja leginkább, a magyarul beszélő cigányok önmaguk definiálására a „cigány” megnevezést használják. Természetesen ez nem zárja ki a tényt sem, hogy olykor-olykor mindkét nyelven mindkettő megnevezést is használják magukra nézve.

Ennek részeként a roma közösség saját politikai egységét is megszervezte, ami új kihívásokat és lehetőségeket teremtett a nagyközség politikai életében. Az önszerveződés egyik leglátványosabb eredménye, hogy a helyi önkormányzatban ma már jelentős roma képviselet van.

A nagymagyari roma közösség politikai és társadalmi térnyerése nemcsak a helyi társadalmi dinamika átalakulását hozta magával, hanem némely elektronikus sajtó figyelmét is kiváltotta.[2] Ez a jelenség különösen fontos annak a fényében, hogy Nagymagyar nemzetiségi összetétele jelentősen eltér a Csallóköz többi településétől. Míg a térség többi falujában a magyar lakosság a többség, Nagymagyaron a magyarok kisebbségbe kerültek, különösen a roma lakosság növekedésével. A helyi roma közösség politikai és társadalmi aktivizálódása azért érdemel figyelmet, mert ezáltal új perspektívák nyíltak meg a község kulturális és társadalmi életében.

Kutatásunk célja, hogy feltárja, milyen katalizátorok indították be a 2000-es évek elejétől a helyi romák identitásvállalását (és -váltását) a magyarok által dominánsan lakott térségben, illetve milyen politikai-társadalmi és kulturális dinamikával, milyen hatásokkal járt a roma identitásvállalás és a közösség önszerveződése Nagymagyaron. A jelenlegi helyzet nemcsak a helyi közösségek viszonyait formálja át, hanem a magyar közösség hagyományainak megőrzését illetően is kihívást jelent.

A dolgozat betekintést nyújthat abba, miként formálódnak az identitás és önszerveződés kérdései kisebbségi közösségek körében egy olyan régióban, ahol a nemzetiségi és etnikai viszonyok történelmileg meghatározóak. A vizsgálat további fázisában, a kutatás majdani lezárását követően, nemcsak helyi szinten releváns kérdésekre, hanem a kisebbségi politikai részvétel és társadalmi önszerveződés s az integráció általános kérdéseire is rávilágíthat.

2. Nagymagyar társadalmi, kulturális és helyi politikai dinamikáinak kérdései, valamint a vizsgálat elemzési szempontjai

A nagymagyari roma, magyar és szlovák közösségek társadalmi és politikai szerepvállalásának vizsgálata összetett társadalomtudományi kérdéskört érint, amely alapvető fontosságú az identitásformálás, a kisebbségi politikai részvétel és az etnikai összetétel változásainak megértésében. Az elmúlt évtizedekben mindhárom közösség dinamikusan változó társadalmi szerephez és demográfiai helyzethez jutott a településen

2 https://www.korkep.sk/cikkek/belfold/2018/11/12/gyoztek-romak-de-nem-csitulnak-kedelyek-nagymagyaron/; https://ma7.sk/tajaink/kulturalis-kozosseg-nagymagyaron; https://ma7.sk/aktualis/somorjan-50-szazalek-alatt-a-magyarok-aranya-javitott-fulek-szembetuno-csokkenes; https://ma7.sk/tajaink/kulturalis-kozosseg-nagymagyaron

belül, így nemcsak helyi, hanem regionális szinten is jelentőséggel bírnak. Az alábbiakban bemutatjuk a vizsgálat során felmerülő főbb kérdéseket és témaköröket.

Identitásvállalás és önszerveződés

Az identitásformálás és önszerveződés a nagymagyari roma és magyar közösségek körében is alapvető szerepet játszik. A 2000-es évek elejétől főleg a romák és részben a magyarok is egyre tudatosabban vállalják saját kulturális és etnikai identitásukat, ami összefüggésben áll a közösségi szintű szociális kohézió növekedésével és politikai struktúrák kialakításával. E törekvések eredményeként megjelent a közösségi önrendelkezés igénye, amely a roma közösségben különösen hangsúlyos politikai térnyerést eredményezett. Ez a folyamat mindhárom közösség számára hozzájárul az identitás formálásának és megőrzésének történelmi és szociológiai megértéséhez.

Térnyerés és politikai részvétel

A helyi politikában való növekvő szerepvállalás mindhárom közösség számára kiemelkedő jelenség Nagymagyar községben. A roma és magyar közösségek mellett a szlovák lakosság demográfiai és politikai súlya is folyamatosan növekedett, és 2021-re már a „szlovák" közösség alkotja a település legnagyobb népességcsoportját. Az idézőjelet nem véletlenül használjuk a szlovák etnikai megjelölésnél a lakosságra, ugyanis az interjúk, valamint a tereptapasztalatok alapján kiderült, hogy csak a kommunikációs nyelve szlovák (a magát szlováknak való lakosságnak), mert egyébként bizonyos helyzetekben románnak vallották s vallják magukat. Ez új társadalmi-politikai dinamikát hozott létre a helyi önkormányzati struktúrákban, ahol a különböző közösségek képviselete mostantól még inkább hatással van a döntéshozatalra és a közösségi kapcsolatokra. A tény, hogy az önkormányzati testületben a 2022-es helyhatósági választásokat követően domináns roma származású képviselő-testület alakult meg – és bár növekedett a roma lakosok száma a 2021-es demográfiai adatok alapján, ugyanakkor a helyi népszámlálások statisztikai adatainak olvasatakor a szlovák lakosság száma lett abszolút értékben a legnagyobb –, szinte példátlanul érdekessé teszi a vizsgálatot. Ez a demográfiai átrendeződés regionális szinten is jelentős változásokat mutat, és jól példázza a kisebbségi politikai részvétel elméletének gyakorlati megvalósulását.

Etnikai és kulturális összetétel változása

Nagymagyar etnikai összetétele az elmúlt két évtizedben jelentős átalakuláson ment keresztül. A 2021-es demográfiai adatok alapján a „szlovák" közösség számszerűen a legnagyobb (1234 fővel), amit a magyar közösség (1154 fő), majd a roma közösség (905 fő) követ (1. táblázat). Ez az átrendeződés új kulturális és társadalmi kihívásokat teremt mindhárom közösség számára, különösen a közösségek közötti együttélési és integrációs kérdések szempontjából. A szlovák és a roma közösség létszámának növe-

kedése, amely a 2001-es és 2010-es adatok szerint még a magyarokhoz képest kisebb volt, jelentős hatással van a helyi társadalmi dinamikára. A kutatás azonban arra is rámutatott, hogy a roma és szlovák közösség között átfedések vannak: a magukat szlováknak vallók egy része roma származású, akik egy generációval előbb cigánynak (romungrónak) vallották magukat. A kutatás célja, hogy feltárja, mint formálódnak a többségi és kisebbségi közösségek közötti viszonyok ebben az új, többszempontú társadalmi és kulturális környezetben.

Helyi és regionális figyelem

Nagymagyar község társadalmi folyamatai országos szintű figyelmet is kiváltottak, ami a településen zajló eseményeket szélesebb társadalmi és politikai kontextusban helyezi el.[3] A helyi etnikai és társadalmi változások, valamint a közösségek közötti viszonyok alakulása nemcsak helyben, országosan is relevánsak a társadalmi beilleszkedés, az identitáspolitika és a kisebbségi jogok kérdéseiben. A szlovák és a roma közösség demográfiai növekedése és annak hatásai betekintést nyújtanak a kisebbségi közösségek szerepébe és a társadalmi igazságosság és befogadás témáiba is.

Elemzési szempontok

A fent bemutatott kérdések mélyebb megértéséhez több elemzési szempontot is figyelembe vettünk, amelyek segíthetnek a nagymagyari közösségek közötti dinamikák és viszonyok részletes vizsgálatában:

- Történelmi kontextus. Érdemes volt figyelembe venni, hogy a régió történelmileg jelentős magyar közösségként alakult ki, és az államhatárok változásai, valamint a 20. századi politikai események (pl. Csehszlovákia megalakulása, 2. világháború, valamint a szocializmus idején bekövetkező belső migráció) jelentősen befolyásolhatták a lakosság összetételét.
- Demográfiai vizsgálat. Az egyes évtizedekben megfigyelt változások demográfiai mozgatórugói (népességdinamika: pl. bevándorlás, elvándorlás, születési arányok) fontos elemei lehetnek annak megértésében, hogyan alakult ki az etnikai összetétel változása, és ez hogyan járult hozzá a roma közösség létszámának növekedéséhez.
- Kisebbségi politikai részvétel és reprezentáció. Az adatok tükrében érdemes volt tovább elemezni, hogyan léptek be a romák a helyi politikába, s miként használ-

3 https://hang.hu/hataron-tul/tortenelmet-irnak-nagymagyar-ciganyai-atvettek-a-falu-vezeteset-104843; https://www.korkep.sk/cikkek/belfold/2022/11/03/korkep-sk-exkluziv-a-naka-elvitte-nagymagyar-ujravalasztott-polgarmesteret/; https://ujszo.com/regio/a-mi-romaink-nem-lopnak

ták a növekvő létszámukat a közösségi érdekek érvényesítésére. Ez összefüghetett az identitásvállalással és az önszerveződés motivációival.

Identitáselméleti megközelítés: a roma, magyar és szlovák közösségek identitásvállalása történelmi és szociológiai összefüggéseinek elemzése. Ezzel a megközelítéssel vizsgálhatókká váltak a közösségi összetartozás motivációi, valamint a kulturális örökség és önrendelkezés jelentősége, amely minden közösség számára meghatározó.

Társadalmi mobilizáció és politikai aktivizmus: az önszerveződés és a politikai szerepvállalás folyamatai a társadalmi mobilizációs elméletek keretében vizsgálhatók. Az elemzés rávilágíthat mindhárom közösség politikai aktivizmusának mozgatórugóira és arra, ezek miként hatnak a helyi és regionális társadalmi kapcsolatokra.

Többség-kisebbség dinamikája: a szlovák, magyar és roma közösségek közötti demográfiai és társadalmi arányok változásainak hatása a település társadalmi viszonyaira és együttélési modelljeire. A többség-kisebbség dinamikájának elemzése lehetőséget nyújt a helyi integrációs stratégiák és a közösségek közötti kapcsolatok fejlesztésére.

3. Módszertani megközelítés a vizsgálatban

A kutatás módszertana többféle, egymást kiegészítő eszköz használatára épít, hogy mélyrehatóan megértsük Nagymagyar közösségeinek társadalmi és kulturális dinamikáját. A kutatás első időszakában interjúkat készítettünk. A jelenlegi publikáció fő kutatási eredményei ez alapján készültek el. A kvalitatív vizsgálati megközelítés mellett statisztikai adatelemzést, népességdinamikai vizsgálatot alkalmazunk, ezek kiértékelése még nem fejeződött be.

Félig strukturált interjúk

A kutatást kvalitatív adatok gyűjtésével, strukturált interjúk felvételével kezdtük meg, az emberi faktorok és a helyi társadalmi történések, összefüggések mélyebb megismerése végett. Tíz félig strukturált interjút készítettünk. Az interjúalanyok kiválasztása aszerint történt, hogy a helyiek elmondása szerint milyen meghatározó és mennyire domináns stratégiai szerepük van a helyi társadalomban. Ezek az interjúk lehetővé tették, hogy a résztvevők saját szavaikkal, spontán módon osszák meg személyes nézőpontjaikat, miközben az interjú kérdései vezérfonalat biztosítottak, hogy minden kulcsfontosságú kutatási téma érintve legyen. Az interjúk során törekedtünk arra, hogy a roma, magyar és szlovák közösségek különböző perspektívái egyaránt megjelenjenek. Az identitás megélésével, a közösségek együttélési tapasztalataival, a helyi politikai részvétellel, az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásokkal kapcsolatos kérdések, valamint a jövőről alkotott elképzeléseik különösen fontosak, hiszen ezek átfogó képet

nyújtanak a közösségek aktuális helyzetéről és identitásformáló tényezőiről, valamint közeljövőjéről.

Statisztikai elemzés

A népességdinamikai vizsgálatok, demográfiai adatok statisztikai elemzése lehetőséget nyújtott arra, hogy számszerűen megvizsgáljuk a népesség-összetétel és a szociális helyzet alakulását Nagymagyar községben. Az elemzés során követtük a lakossági arányok változását, a születési és halálozási arányokat, a bevándorlási és elvándorlási trendeket, vagyis népességdinamikai számításokat végeztünk. Publikációnkban csatlakoztunk a Kulcsár–Obádovics szerzőpáros népességdinamikai vizsgálati módszeréhez és számításához, amelynél a népesség nagyságának változását, a születési és a halálozási adatokat, valamint a vándorlást tekintik a népességdinamika jellemzőinek. A népességdinamika alapvetően területi vagyis térségi fogalom. „A népességdinamikát tehát hagyományosan térségi befolyásnak kitett jelenségként elemezzük." (Kulcsár–Obádovics 2016, 394. p.) Nagymagyar népességdinamikai statisztikai elemzésének célja, hogy a népességdinamika típusait vagy jelenségét megállapítsa és szembesítse a helyi társadalmi szerkezet általunk fontosnak tartott mutatóival, hogy ezáltal értelmezhessük a település helyi társadalmi-gazdasági helyzetét.

A kutatás későbbi szakaszában majd a munkanélküliségi adatokat is vizsgáljuk. E tényezők együttes vizsgálata lehetővé teszi majd annak megértését, hogyan befolyásolják a demográfiai átrendeződések a helyi közösségek életét és identitásformálását. Az etnikai csoportok közötti eltérések és az időbeli tendenciák elemzése nemcsak a kvalitatív interjús adatok megerősítésére, hanem árnyalására is alkalmas, ezáltal gazdagabb képet nyújt a közösségi viszonyokról.

Integrált elemzés

Az integrált elemzéseket, tematikus elemzést az interjúknál, a statisztikai korrelációs vizsgálatot és a triangulációt a komplex kutatás lezárásával fogjuk elvégezni.

Az interjús és statisztikai adatok elemzését kvalitatív és kvantitatív módszertani keretben integráltan közelítettük meg, ez segít a kutatás során szerzett információk szintetizálásában.

Tematikus elemzés az interjúknál: az interjúválaszok tematikus elemzése során az azonos vagy hasonló témákat, például az identitást, közösségi élményeket és politikai részvételt csoportosítottuk, hogy átláthatóvá váljanak az egyes közösségek perspektíváinak különbségei és hasonlóságai. Ez a módszer rávilágított az identitásformálással kapcsolatos főbb narratívákra, és lehetőséget nyújtott a közösségi élmények összehasonlító vizsgálatára.

Statisztikai korrelációk vizsgálatát is tervezzük a komplex kutatás zárásaképpen. Az interjús megállapításokat kvantitatív adatainkkal összhangban elemezzük majd, így feltárhatók a demográfiai változások és a politikai-társadalmi részvétel közötti összefüggések.

Például vizsgáljuk majd, hogyan befolyásolta a roma lakosság növekedése a politikai képviseletet, vagy miként korrelálnak a gazdasági helyzet változásai a közösségi aktivitással.

4. A helyi társadalom csoportjainak településtörténeti és szociokulturális sajátosságai

Nagymagyar helyzete specifikus, mert a Csallóközben fekszik, amely dominánsan magyarlakta vidék, ugyanakkor a nagyközség lakossága heterogén. Olyannyira, hogy három (magyar, szlovák, roma etnikum) majdnem egyforma lélekszámmal rendelkező közösség éli egymás mellett az életét, amit a 2010-es népszámlálás számokkal dokumentál (1. táblázat). Ezen belül, ami még érdekesebbé teszi a nagymagyari helyzetet a Csallóközben (és Szlovákia-szerte is), hogy az előzetes vizsgálatok alapján (a kutatási terep bejárásának köszönhetően) az interakciók vizsgálatakor, az interjúk készítésekor a roma vagy cigány és a szlovák etnikum tagjai között átfedéseket észleltünk.

A nagymagyari magyarok településtörténeti és szociokulturális sajátosságai

Első írásos említése óta, 1239-ben a magyar lakosság mindig dominánsan jelen volt a településen. A magyarság évszázados etnikai történeti dominanciáját dokumentálják a népszámlálási adatok (1. táblázat, 1., 2. ábra) s az, hogy 1553-ban részben a pozsonyi klarisszáké, részben a Csorba, Illyés és Olgyai családoké, valamint a pálosoké a település, s Vályi András 1796-os leírása is ezt erősíti. „Kis, és Nagy Magyar. Ez Nemes, és Portális magyar mező Város, másik N. Magyar falu Posony Várm. Kis Magyarnak földes Urai többek, Nagy Magyarnak pedig a' Religyiói Kintstár, és más Urak is, Kis Magyar, Nagy Magyarnak filiája, lakosai katolikusok, fekszenek egymáshoz közel, d. Gombának, n. ny. Csákánynak szomszédságokban, a' kis Duna N. Magyarnak határján foly, 's Mérges nevű erdővel bír, határjok középszerű. A. F. és Újvári pusztákat árendálják, Kis Magyar, fa, és rét nélkűl szűkölködik, 's határja is szűk." (Vályi 1796, 562. p.) A helyi lakosság kisiparos-kereskedő múltját erősíti az a tény, hogy a 18. században már sörgyára volt. A 19. században az Eszterházy, a Zichy, a Batthyány és Pálffy családok birtoka. A 19. század elején 1301 lakosa van, nagyrészt magyar, a magyarokon kívül német és a vallási megkülönböztetéskor ugrik elő a helyi zsidóság száma, amely kb. 400 főre volt tehető már ebben az időben is. Ez erősíti a kereskedői profilját a településnek. A zsidóság magyar anyanyelvű volt.[4] A 19. század végén is domináns a magyar lakosság – egészen a 20. század legvégéig, a 2000-es évek elejéig (1. táblázat, 1., 2. ábra). A jelenben a nagymagyari magyarok a népszámlálások és a helyi politikai berendezkedés alapján is politikai és társadalmi értelemben is teret veszítettek.

4 A nagymagyari zsidóságot 1944-et követően felszámolták.

„Ma Európa legnagyobb kisebbségét a romák alkotják, létszámukat 7 és 9 millió fő között becsülik, 80 százalékuk Kelet-Közép-Európában él. Nem csak a legnagyobb etnikai kisebbséget, hanem a szegénység által legjelentősebben fenyegetett csoportot is a romák alkotják." (Merker et al. 2012, 3. p.) Bevételi forrásaik, iskolai végzettségük, foglalkoztatottságuk, egészségi állapotuk, várható átlagos élettartamuk drasztikusan elmarad mind az Európai Unió, mind Szlovákia átlagától. Szlovákiában a teljes népességen belüli arányuk, vagyis lélekszámuk növekszik. Ezek az eltérő jellemzők növekvő feszültségeket és olykor konfliktusokat okoznak a jóléti ellátórendszer forrásaiért folytatott küzdelemben.

Nagymagyaron a roma közösségek megjelenése és betelepedése nem köthető egységes időponthoz. A Csallóköz területére a romák – különösen a romungrók – a 19. században és a 20. század folyamán különböző időintervallumokban érkeztek és telepedtek le az egyes falvakban. A lovári (oláh) cigányok ezzel szemben egészen a 20. század elejéig folytattak vándorló életmódot a térségben. (Samu 2004) Az 1920-as években a csehszlovák hatóságok által elrendelt, ún. „cigányösszeírás" célja a romák letelepedésének ösztönzése volt, amelyhez hivatalos nyilvántartások kialakítását rendelték el. (Gaucsík 2025)

A 19. század folyamán Nagymagyar gazdasági helyzete eltért a környező falvakétól, melyekben a lakosság túlnyomórészt mezőgazdaságból élt. Nagymagyaron a gazdaság motorját a kisiparosok alkották, akik munkájuk során számottevően támaszkodtak a betelepülő romák kiegészítő kisipari árucikkeire. A romungró cigányok emellett jelentős részben zenélésből éltek. A mezőgazdaság iparosodása és a gyáripar terjedése azonban a 19. század végére, a 20. század elejére fokozatosan beszűkítette a cigány közösségek tradicionális megélhetési lehetőségeit, ezzel aláásva a korábban generációkon át fennálló társadalmi-gazdasági szerepkörüket és már akkor is minimális társadalmi presztízsüket.

A nagymagyari romák szociokulturális helyzetét tovább árnyalja, hogy – eltérően a Csallóköz többi településén élő romungró és lovári közösségektől – itt a helyi romák többsége a magyar nyelv használata mellett dominánsan inkább szlovák nyelven kommunikál. Az interjúk alapján (Rigó Martin közösségszervező és hivatalnok, nagymagyari hivatalvezető; Mikóczy Anikó hivatali alkalmazott; Pőcz Ibolya önkormányzat képviselő, közösségszervező és több helyi elmondása alapján)[5] a rendszerváltás időszakában a nagymagyari roma családok túlnyomó többsége már szlovák nyelvű iskolába íratta gyermekeit, ami a hetvenes évek óta tartó folyamat csúcspontját jelentette. Ez részben a helyi kommunista vezetés tudatos ösztönzésének eredménye volt, amely már a hetvenes években rábeszélte a roma közösségek véleményformáló tagjait, hogy gyermekeiket szlovák iskolába írassák.

A kilencvenes évek elején a romák iskolaválasztási szokásai egyértelműen szlovák irányba tolódtak, aminek okai között a szlovák nyelvtudás gazdasági hasznosságát

5 Interjúk: 2024. november 19-én.

hangsúlyozó közbeszédet, Pozsony közelségét (30 km) és az ott folytatott kereskedelmi tevékenységeket („csencselés" – „seftelés") említik. (*Főcz Ibolya, interjú, 2024. november 5.; Rigó Martin, interjú, 2024. november 19.*)

A Csallóköz településein a romungró cigányok általában többségben vannak, etnikai önmeghatározásuk azonban eltérő: többségük magyarnak vallja magát, míg Nagymagyaron a romungrók szlováknak vagy cigánynak – esetenként mindkettőnek. A 2021-es népszámláláskor a második nemzetiségnek a szlovák mellett 200-an románnak vallották magukat. A helyiek szerint (az interjúink ezt megerősítik) a szlováknak vallók minimum fele roma származású. Egyesek szerint a szlovák nemzetiséghez tartozóknak 70%-a roma. Ez a jelenség a térségre jellemző általános tendenciáktól eltérő, és különleges szociokulturális helyzetet teremt. Az 1960-as és 70-es években a helyi romungró cigányok a roma nyelv mellett a magyart használták. Ez a rendszerváltozást követően, a kilencvenes évektől indult változásnak (*interjúk alapján*). A helyi romungró cigányok identitásváltása (és kommunikációsnyelv-váltása) is jól megfigyelhető abban a tendenciában, hogy a korábban kétszáz éven át fennálló 'magyar cigány' vagy 'romungró' identitás helyett a 21. század elejére egyre inkább 'szlovák cigánynak', szlováknak, vagy románnak vallják magukat (akik a cigány nyelv mellett csak szlovákul beszélnek).

A nagymagyari romungró közösségek társadalmi-gazdasági státusza és politikai önszerveződése is eltér a helyben kisebb számban élő lovári cigányokétól, akik többnyire magyarul és a lovári nyelvjárásban kommunikálnak. Az interjúk alapján a nagymagyari romungrók gazdasági tevékenysége és közösségi aktivitása is jelentősebb, mint a helyi lovári cigányoké, akik e közösségektől társadalmilag és földrajzilag egyaránt szeparáltan élnek.

1. táblázat. Nagymagyar népességadatai 1880-tól 2021-ig

Év	Összlakosság	Magyar	Szlovák	Német	Roma	Egyéb
1880	1275	1135	13	40	-	-
1890	1212	1005	12	-	-	-
1900	1353	1268	34	-	-	-
1910	1325	1292	5	24	-	4
1921	1419	1231	17	3	-	17
1930	1638	1223	145	-	-	145
1941	1785	1670	94	1	-	10
1970	3076	2717	349	-	-	-
1980	3644	3177	426	-	-	-
1991	3723	3148	448	-	-	-
2001	3475	2352	853	-	247	-
2011	3571	1563	1242	-	649	-
2021	3611	1154	1234	-	905	15

Forrás: https://ma7.sk/aktualis/somorjan-50-szazalek-alatt-a-magyarok-aranya-javitott-fulekszembetuno-csokkenes

Az 1. táblázat adatsorában világosan kirajzolódik néhány fő trend, amelyek alátámaszthatják a roma közösség identitásvállalásának és önszerveződésének hátterét. Lássuk az adatok alapján, mely folyamatok és tendenciák tűnnek a legérdekesebbnek az elemzés szempontjából:

1. A magyar lakosság arányának csökkenése. Az 1880-as években a magyar lakosság alkotta a település szinte teljes népességét. Az 1970-es évekig a magyar lakosság aránya viszonylag stabil maradt, majd a 2000-es évek elejétől kezdve drámai csökkenés figyelhető meg. 2021-re a magyar lakosság aránya lényegesen alacsonyabb lett, és ezzel a település etnikai összetétele jelentősen átalakult.

2. A roma közösség növekedése. A roma közösség növekedése az utóbbi évtizedekben különösen szembetűnő. 2001-ben már láthatóan jelen voltak, és azóta jelentősen megnövekedett az arányuk, ami megmagyarázhatja a politikai térnyerést és a közösség identitásának felvállalását is. Ez a növekedés valószínűleg közvetlen kapcsolatban állhat a közösségi önszerveződéssel és a helyi politikai szerepvállalással.

3. A szlovák lakosság arányának növekedése. A szlovák lakosság aránya is fokozatosan növekedett az 1900-as évek eleje óta. 2021-re a szlovák lakosok száma közel azonos a magyarokéval, ami a két etnikum közötti egyensúlyt tükrözi, különösen a roma közösség növekedésének fényében.

4. A német és egyéb nemzetiségek változása. Az adatok alapján a német lakosság jelenléte az 1910-es évektől fogva gyakorlatilag eltűnt, és az „egyéb" kategória is minimális maradt. A 2000-es évektől kezdve az „egyéb" kategória ismét megjelenik, bár ezek az arányok alacsonyak maradnak.

Az 1. ábra grafikonján a különböző etnikai csoportok létszámának alakulását láthatjuk 1880-tól napjainkig. Jól kivehető, hogy a magyar lakosság a kezdeti dominanciáját az elmúlt évtizedekben elveszítette, míg a roma lakosság a 2000-es évektől gyors növekedésnek indult.

1. ábra. Népességváltozás etnikai csoportok szerint

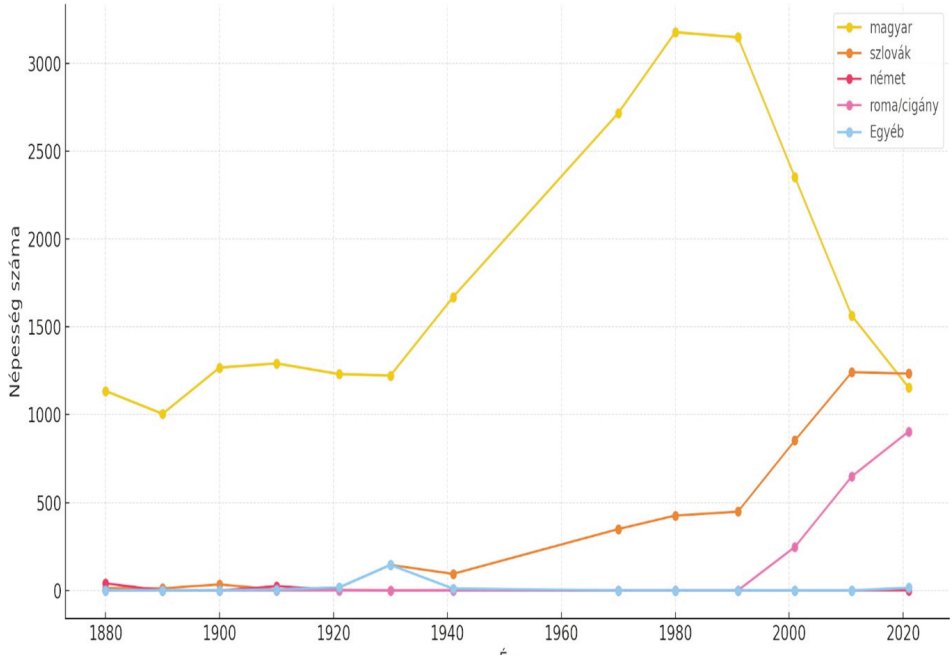

Saját forrás

5. Identitásváltás és társadalmi mobilizáció a szakirodalomban

A kutatás több kulcsfogalomra összpontosít, amelyek közül három emelkedik ki különösen a téma mélységének feltárásában: az identitás kérdése – ezen belül az identitásváltás és etnicitás problematikája –, valamint a társadalmi mobilizáció dinamikája.

Nagymagyaron megfigyelhető az *identitásváltás* folyamata, amelyet a demográfiai adatok összevetése és a terepkutatás során gyűjtött kvalitatív információk tesznek egyértelművé. Ugyanakkor az *etnicitás* összetettségének problematikájára világítanak rá a demográfiai statisztikai adatok tükrében a kvalitatív kutatás információi. Az etnikum (mint társadalmi csoport) és az etnicitás egymást feltételező fogalmak. (Binder 2014) „Mivel általában elmondható, hogy minden társadalmi csoport igyekszik magát megkülönböztetni másoktól, ebben a kontextusban jelenik meg az etnicitás." (Binder 2014, 24. p.) A hétköznapi szóhasználatban gyakorta kisebbségi kérdésként jelenik meg az etnicitás, de a kulturális antropológiában „olyan csoportok közötti viszonyokra vonatkozik, amelyek tagjai egymástól különbözőnek tartják magukat, és amely csoportok hierarchikusan rangsorolódhatnak egy társadalmon belül". (Eriksen 2008, 22. p.) Nagymagyar település e szempontból egyedülálló jelenségnek számít a Csallóközben.

A szlovák és a roma identitás összefonódása a magyaroktól való különbözőség hangsúlyozásában, valamint a társadalmi hierarchia ezen alapuló struktúrája sajátos jelenség a térségben. Ez figyelemre méltó annak fényében, hogy történelmileg éppen ezen a területen – ahol Nagymagyar is található – a roma és magyar kulturális tér szoros kölcsönhatásban állt egymással, és ez hozta létre a romungró identitást. A romungró identitás elsősorban a magyar kultúrához való kötődést jelentette a roma közösségek számára, különösen a nyelvhasználat és a nemzeti identitás szempontjából, és ez határozta meg elkülönülésüket a szlovákoktól nemcsak a Csallóközben, hanem egész Dél-Szlovákiában. Ennek az asszimilációs folyamatnak a kivételét főként Kelet-Szlovákia képezte, ahol a beás és a kárpáti cigány közösségek inkább a szlovák nyelvi és kulturális térbe integrálódtak, míg a romungró csoportok továbbra is a magyar kulturális és nyelvi hagyományokat őrizték.

Az etnicitás és az etnikai csoportok meghatározására vonatkozó szakirodalom két alapvető megközelítési irányt különböztet meg. A primordiális szemlélet képviselői szerint az etnikai hovatartozás objektív, adottságként értelmezhető kategória, amelyet az egyén nem választhat meg, hanem örököl. Ebben az értelmezési keretben az etnikai kötődések állandóak, mélyen gyökereznek, és elsősorban családi, nyelvi, kulturális, valamint vérségi kapcsolatokon keresztül öröklődnek. Ezen elmélet szerint az etnikai csoportok a törzsi szerveződésekhez hasonlíthatók, vagyis olyan kulturálisan meghatározott, hagyományokra épülő közösségek, amelyek az idő múlásával is megőrzik identitásukat (Horowitz 2006; Így a romungró identitás a magyar közösségen belüli asszimilációt jelentette, nem pedig a szlovák társadalomhoz való tartozást vagy az azzal való kulturális azonosulást. Feischmidt 2010, 9. p. alapján Binder 2014, 25. p.). Egy „statikus" etnikumkép alapja ez a megközelítés, mely – Bromlej nyomán – sokáig „egyeduralkodó" volt a magyar néprajztudományban. Bromlej szerint „az etnosz (etnikum) olyan történelmileg kialakult embertömegként határozható meg, amelynek közös, viszonylag állandó kultúrelemei (egyebek között nyelve) és pszichikai tulajdonságai vannak, ezenkívül egységük tudatos, és szintén tudatosan megkülönböztetik magukat minden hasonló formációtól." (Bromlej 1976, 49. p.) Vizsgálatunkban ugyanakkor az empirikus adatok azt mutatják, hogy ez a megközelítés nem minden esetben alkalmazható a nagymagyari roma közösségre. Bár a primordiális elmélet alapján a helyi magyar közösségek esetében bizonyos szempontból indokolt lehet, a romák etnikai identitása dinamikusabb változásokat mutat. A népszámlálási adatok és kvalitatív kutatási eredmények szerint a Nagymagyaron az 1970-es években született romungró (magyar cigány) családok gyermekei magyar nyelven szocializálódtak, és a magyar–romungró cigány kulturális normák szerint nevelkedtek. A rendszerváltást követően azonban a felnőtté váló generáció (szlovák nyelvű alapiskolát végzettek) a népszámlálások alkalmával egyre nagyobb arányban vallotta magát szlováknak vagy szlovák cigánynak, miközben a magyar etnikai kötődés háttérbe szorult.

Ez a jelenség arra utal, hogy a primordiális megközelítés által sugallt statikus, változatlan etnikai identitás helyett a nagymagyari romák esetében egy dinamikus identitásváltás figyelhető meg. Bár kulturális szinten továbbra is megőriztek bizonyos magyar vonásokat – például a magyar nyelvű mulatós cigányzene iránti preferenciát vagy a gasztronómiai hagyományokat –, nyelvi szempontból jelentős elszlovákosodás zajlott le. Ennek következtében egy új, kettős identitástudat alakult ki: ezek az egyének egyszerre romák (romungrók) és szlovákok, de már nem tekintik magukat magyar cigányoknak.

Mindez arra utal, hogy az etnikai identitás Nagymagyaron nem kizárólag vérségi vagy kulturális örökségként értelmezhető, hanem egy rugalmas és társadalmi folyamatok által befolyásolt jelenségként, amely a történelmi, politikai és nyelvi változások hatására formálódik.

Vagyis a Nagymagyarban zajló identitásváltozások inkább a konstruktivista elméleteknek felelnek meg. Sárkány Mihály antropológus egy tanulmányában kifejtette: az etnikum fogalmának értelmezését megnehezíti, hogy a „különböző definíciókból nem világlik ki eléggé az etnikum társadalmi csoport jellege". Sárkány szerint – szemben Bromlej meghatározásával – az etnikum mint társadalmi csoport dinamikus kategória (hiszen alávetett a csoportképződés és -felbomlás törvényszerűségeinek), ennek megfelelően pedig az etnikus kultúra is állandóan változó. (Sárkány 1980 alapján Binder 2014, 25. p.)

Az a társadalmon belüli „rangsorólódás", státuszhelyzet, amely Nagymagyaron is megvalósul a társadalmon belül, elvezet minket a kutatás harmadik kulcsfogalmához, a *társadalmi mobilizációhoz*, amely már felszínesebb elemzés mellett is érzékelhető. Ennek dinamikája egyrészt a helyi politikai tér változásain keresztül mutatkozik meg, másrészt a gazdasági viszonyok alakulásában mélyebb szinten is tetten érhető. Ezek a társadalmi változások egyfajta jéghegy csúcsaként jelzik az alatta zajló, összetettebb mobilizációs folyamatokat. „Az empirikus társadalomkutatás területén az eredmények egyenlőségét leginkább a jövedelmi, illetve vagyoni egyenlőtlenségek különböző mérőszámaival lehet jellemezni (...), míg az esélyegyenlőség kérdése kapcsán mindenekelőtt a társadalmi mobilitás vizsgálata mutatkozik relevánsnak." (Marshall–Swift–Roberts 1997 alapján Huszár–Záhonyi 2018, 26–27. p.)

Jelen kutatásunkban a *társadalmi mobilitás* olyan fogalom, mellyel rávilágítunk arra, hogy a társadalmi hierarchia különböző szintjein elhelyezkedők mennyiben érzik úgy, hogy változott a társadalmi helyzetük származási pozíciójukhoz képest. (Huszár–Záhonyi 2018) A társadalmi mobilitás fogalmának vizsgálata és értelmezése összefügg a népességdinamikai vizsgálatok által feltárt népességdinamikai típusokkal. Ezek a típusváltozatok a társadalmi mobilitás helyi szintjét is befolyásolják; vannak olyan típusok, amelyekben a pozitív népességdinamikát csak a természetes szaporodás idézi elő, noha ez gazdaságilag és szociálisan hátrányos helyzetet alakíthat ki. Mert bár megvan a vitalitás, amit a természetes szaporodás is mutat, de elmarad a vándorlás struktúra-

alakító pozitív szerepe: „A terület nem »vonzó« célterület, sőt inkább »elhagyó«, taszító területnek minősül." (Kulcsár–Obádovics 2016, 397. p.) Ez a társadalmi mobilizáció egyik mozgatórugójának háttérkörnyezetét mutathatja, amely előrevetítheti, hogy egyik vagy másik társadalmi csoport az adott településen miért is veszítheti el vagy éppen erősítheti meg társadalmi helyzetét – státuszát. Nagymagyar esetében a romák társadalmi politikai térnyerését előkészítő társadalmi mobilizációnak az alapjául a demográfiai változások szolgáltak, s ezt a település népességdinamikai típusa hűen tükrözi.

6. Népességdinamika és társadalmiszerkezet-vizsgálat Nagymagyaron

A népességdinamikai vizsgálatok kulcsfontosságúak egy település társadalmi (mobilitás), gazdasági és kulturális folyamatait illetően, mivel a demográfiai változások közvetlenül befolyásolják a közösségek életképességét, fejlődési lehetőségeit és társadalmi szerkezetét. Jelen kutatás célja, hogy feltárja Nagymagyar népességszerkezetének, dinamkájának változásait, különös tekintettel a roma lakosság arányának növekedésére és annak társadalmi, gazdasági hatásaira.

A népesség természetes szaporodása, migrációs folyamatai, valamint az ezekből adódó teljes népességváltozás elemzése lehetővé teszi, hogy:

1. Megértsük, miként hat a népességváltozás a helyi gazdaságra, például a munkaerőpiaci lehetőségekre, az oktatási igényekre és a szociális ellátórendszerre.
2. Külön figyelmet fordítsunk a roma népesség dinamikájára, amely az országos és helyi trendek szerint nagyobb természetes szaporodási rátájú.
3. Feltárjuk a migrációs folyamatok szerepét a település népességcsökkenésében vagy stagnálásában, különös tekintettel az elvándorlók jellemzőire és motivációira.

Ezek az eredmények segítenek pontosabb képet alkotni a társadalmi változásokról, valamint a roma közösségek integrációs lehetőségeiről. Az adatok és trendek alapján jobban megérthetjük, hogy a társadalmi csoportokat – beleértve a romákat is – miként, milyen dominanciával (gyengébben, esetleg erősebben) sikerült integrálni a helyi gazdasági és kulturális életbe.

Ez a fejezet tehát olyan adatvezérelt alapot nyújt, amely támogatja a kutatás további elemzéseit, különös tekintettel a társadalmi kohézió és a hosszú távú fenntartható fejlődés szempontjaira.

A 2. táblázat népességdinamikai alapadatai alapján elvégezhettük a népességdinamikai számításokat arányszámokkal, az évek bontásában. Az alábbi lépések szerint dolgoztunk:

1. Természetes szaporodás aránya (‰)
2. Migrációs egyenleg aránya (‰)

3. Teljes népességváltozás aránya (‰)
4. Összefüggések elemzése és grafikus megjelenítés

2. táblázat. Népességdinamikai alapadatok

Év	Bejelent., bevándorló	Kijelent., elvándorló	Születés	Halálozás	Férfi	Nő	Össz-lakosság
2014	15	50	39	24	1801	1880	3681
2015	35	45	47	21	1925	1802	3727
2016	48	45	54	30	1930	1807	3741
2017	42	53	47	27	1821	1827	3750
2018	26	83	42	39	1798	1893	3691
2019	27	92	47	38	1775	1853	3634
2020	31	47	52	34	1750	1872	3622
2021	61	82	45	53	1736	1858	3594
2022	59	41	44	38	1743	1875	3618
2023	38	74	33	36	1732	1848	3580

Forrás: Nagymagyar községi hivatala

2. ábra. Népességdinamikai mutatók Nagymagyaron

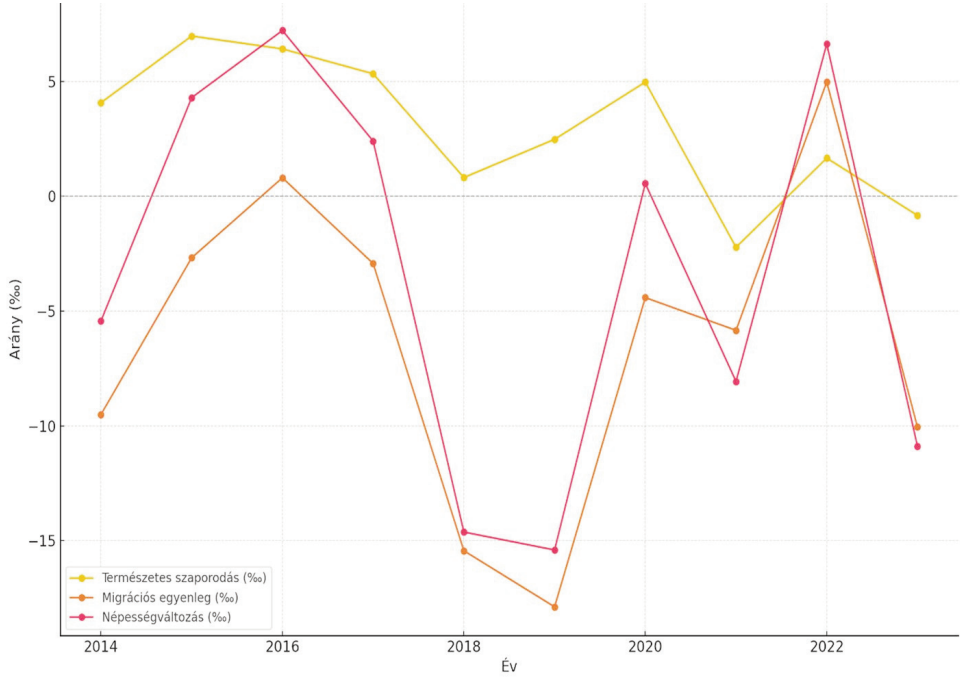

Saját forrás

A grafikon a népességdinamikai mutatók három fő komponensének éves alakulását mutatja (‰ értékekben):

Természetes szaporodás (‰)

A természetes szaporodás pozitív értékeket mutat az egész időszakban, ami azt jelzi, hogy a születések száma minden évben meghaladta a halálozásokét. Az arány 2014 és 2016 között növekedett, majd enyhe ingadozások után 2023-ra csökkent. Ez a tendencia a születésszám csökkenésével és a halálozások időszakos növekedésével magyarázható. A Csallóköz többi településéhez viszonyítva még így is erőteljesebben pozitív a természetes szaporodás arányszáma.

Migrációs egyenleg (‰) és társadalmi változások

A migrációs egyenleg több éven át negatív volt, ami arra utal, hogy az elvándorlók száma meghaladta a bevándorlókét. Különösen 2018-ban és 2019-ben figyelhető meg az egyenleg jelentős romlása, ami nagy valószínűséggel gazdasági vagy szociális nehézségekre vezethető vissza. Ezt a tendenciát párhuzamba állíthatjuk azokkal a társadalmi és politikai változásokkal, amelyek 2019 után a településen roma vezetésű önkormányzat megalakulásához vezettek. Az interjúk tanúsága szerint ebben az időszakban a gazdasági problémák is felerősödtek, valamint a fiatal, nem roma („fehér") lakosság jelentős része elköltözött a településről. Ugyanakkor fontos tényező, hogy a település lakosságának korábban nem volt tapasztalata roma vezetésű önkormányzattal, ami előítéleteket és bizonyos fokú félelmeket generált. 2020 után a kivándorlás üteme valamelyest mérséklődött, bár továbbra is jellemző maradt a nem roma lakosság elköltözése. Az interjúk szerint azonban már a fiatal, jobb anyagi helyzetben lévő romák közül is egyre többen költöztek át a környező településekre. Ezt a folyamatot mindkét közösség interjúalanyai megerősítették. Az interjúk rávilágítanak arra is, hogy a roma vezetésű önkormányzat működése megosztotta a helyi társadalmat. Egyes nem roma lakosok számára nem jelentett elriasztó tényezőt az önkormányzat új összetétele, míg mások számára a változás bizonytalanságot eredményezett. A helyi hivatal munkatársai és a település lakói egyaránt jelezték, hogy az önkormányzat bizonyos szolgáltatási szektorokban a vállalkozásokkal és cégekkel való együttműködés során arra törekedett, hogy elsősorban roma származású munkavállalók kapjanak lehetőséget. Ez esetenként a nem roma lakosság részéről sérelmi percepciókat váltott ki, és egyes interjúalanyok szerint hozzájárulhatott a helyi „fehér" társadalomban tapasztalható létbizonytalanság-érzethez. A fenti folyamatok középtávon továbbra is ösztönözhetik a migrációs egyenleg negatív alakulását, elősegítve a nem roma lakosság további elvándorlását a környező településekre.

Teljes népességváltozás (‰)

A teljes népességváltozás több éven keresztül pozitív volt, de 2018-ban és 2019-ben jelentős visszaesés tapasztalható, ami összefügg a negatív migrációs egyenleggel. Ennek lehetséges okait említettük feljebb, a migrációnál. A pozitív változások időszakosan visszatértek, főleg azokban az években, amikor a természetes szaporodás képes volt kompenzálni a migrációs veszteséget.

3. táblázat. A népességdinamikai számítások eredménye

Év	Természetes szaporodás (‰)	Migrációs egyenleg (‰)	Népesség-változás (‰)
2014	4.07	-9.50	-5.43
2015	6.97	-2.68	4.29
2016	6.41	0.80	7.21
2017	5.33	-2.93	2.40
2018	0.81	-15.44	-14.63

Saját forrás

A 3. táblázatban az éves bontásban szereplő mutatók pontos értékei segítenek a részletes elemzésben. Természetes szaporodás: a legmagasabb érték 2015-ben volt (6,97‰), amikor a születések száma jelentősen meghaladta a halálozásokét. A legkisebb természetes szaporodás 2018-ban volt (0,81‰), ami a halálozások számának növekedése miatt alakult ki.

Migrációs egyenleg: ez 2018-ban érte el a legnagyobb negatív értéket (-15,44‰), ami a jelentős elvándorlás következménye, valamint a stagnáló természetes szaporodásé. Ebben az évben került sor az önkormányzati választásokra is, amikor az önkormányzat élére Rigó Marek, magát teljesen románnak valló (szlovák nyelven beszélő) polgármester került, és a testületben is a többséget roma származású képviselők alkották.[6] Ezzel nem szeretnénk érzékeltetni, hogy maga csak a végeredmény hozott ilyen negatív demográfiai és népességdinamikai változást, ám ez is hozzájárulhatott, illetve már az azt megelőző választási kampány negatív hangulata a faluban is okozhatta a kiemelkedő migrációt. Pozitív migrációs egyenleg csak 2016-ban volt (0,80‰), ami az általánosan negatív trend ritka kivétele. Teljes népességváltozás: 2016-ban volt a legnagyobb pozitív változás (7,21‰), amit a természetes szaporodás és a pozitív migrációs egyenleg együttese eredményezett.

7. Összefoglalás

A népességdinamikai számítások alapján Nagymagyar demográfiai helyzete kettős képet mutat: miközben a természetes szaporodás a környező térséghez viszonyítva magas, a migrációs egyenleg negatív, vagyis az elvándorlás jelentős. Ez a tendencia hasonlóságot mutat a kelet-magyarországi, gömöri és kelet-szlovákiai településekkel, ahol az etnikai összetétel fokozatos átalakulása és a társadalmi-gazdasági mutatók romlása figyelhető meg.

6 https://www.korkep.sk/cikkek/szemle/2018/11/12/nagymagyar-polgarmestere-koszonom-azoknak-akik-mellettem-alltak/#; https://www.zlateklasy.sk/polgar/kozsegi-tanacs/

A vizsgálat során hasznos lett volna az eltartottsági ráta és az öregedési index elemzése is, amely lehetővé tenné a népességdinamikai számítások pontosabb összehasonlítását a térség demográfiai mintázataival. Ez a kutatás egy későbbi szakaszban kerülhet megvalósításra.

A humánerőforrás alakulását tekintve kiemelt jelentősége van a település lakossága iskolai végzettségi szintjére vonatkozó statisztikai adatoknak, amelyeket a jövőben szükséges vizsgálni. Az iskolázottsági adatok és a foglalkoztatottak száma megerősíthetik vagy cáfolhatják azt az interjúkra, demográfiai mutatókra és népességdinamikai számításokra épülő feltételezést, mely szerint a település gazdasági helyzete kedvezőtlen tendenciát mutat.

A gazdasági helyzet romlását erősíti az a jelenség, hogy a produktív korú, képzettebb magyar ajkú lakosság elhagyja a települést, ami tovább növeli a munkaerőpiaci és befektetési gondokat. Az interjúk tanúsága szerint a települést a befektetők, vállalatok és ipari beruházások elkerülik, ami akadályozza a helyi munkahelyteremtést.

A foglalkoztatási lehetőségek hiánya tovább erősíti a roma közösség munkapiaci stratégiáit, amelyek közé elsősorban a pozsonyi ingázás és az informális gazdasági tevékenységek („seftelés”) tartoznak. Ez a jelenség hozzájárul a szlovák nyelvű iskolába íratás növekvő tendenciájához, valamint a mindennapi életben a szlovák nyelvhasználat elsődlegességének megerősödéséhez.

A település romló gazdasági helyzetének és etnikai összetételének átalakulása a helyi adó- és illetékfizetési fegyelemben is megmutatkozik. A hulladékadó és más helyi illetékek befizetése rendszertelen és hiányos, ami tovább nehezíti az önkormányzat pénzügyi stabilitását és a helyi fejlesztések finanszírozását, egyáltalán a meglévő infrastruktúrák karbantartást.

8. Nagymagyar társadalmi, kulturális és helyi politikai dinamikái

A kutatás (rész-)eredményeinek bemutatása

A Nagymagyaron élő roma közösség identitásváltása szoros összefüggésben áll a társadalmi mobilitással. Ez a folyamat elsősorban a korábbi generációkhoz képest elérhető jobb megélhetés iránti törekvésből fakadt. A pozsonyi ingázás lehetőséget kínált magasabb jövedelemmel járó munkák és kereskedelmi tevékenységek végzésére, ami hosszú távon arra ösztönözte a nagymagyari roma lakosságot, hogy a szlovák nyelv elsajátítása és a többségi szlovák társadalom kulturális és identitásbeli értékeinek részleges átvétele révén erősítse gazdasági és társadalmi helyzetét a településen belül.

E stratégiai döntés célja az volt, hogy a roma közösség javítsa egzisztenciális helyzetét és társadalmi státuszát, amelyet a helyi magyar többséghez képest aszimmetrikus viszony jellemzett. A közösség reményei szerint ez az identitásváltás hozzájárulhatott volna a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez és a korábban tapasztalt hát-

rányos helyzet felszámolásához. A fent említett motiváció megvalósításának egyik meghatározó eszközévé vált az 1980-as évek végén kibontakozó tendencia, amely során a nagymagyari roma családok gyermekeit helyi szlovák tannyelvű iskolákba íratták be. A folyamatot az akkori internacionalista megközelítés a „helyi nemzeti bizottsággal" is aktívan támogatta az integráció jegyében és népszerűsítette a roma közösségen belül. Az interjúk alapján e lépés egyik célja az volt, hogy a roma gyermekeket távol tartsák a helyi magyar iskoláktól, így biztosítva a magyar tanintézmények homogén etnikai összetételét. Emellett a szlovák iskola fenntarthatóságának biztosítása is központi szempontként jelent meg.

A rendszerváltozás idején a beiratkozások aránya a szlovák iskola javára tolódott el, mivel a roma lakosság reprodukciós rátája magasabb volt, mint a helyi nem roma lakosságé. Az interjúalanyok – köztük a roma származású megkérdezettek is – kivétel nélkül megerősítették, hogy a 70-es és 80-as években a romungró közösségen belül a cigány és magyar nyelvet egyaránt használták kommunikációs eszközként, gyakran váltogatva vagy keverve azokat. Az 1990-es évekre az iskolás korosztály már a roma és szlovák nyelv vegyes használatára állt át, míg a szülők többsége továbbra is a magyar és roma nyelvet alkalmazta – kivéve azokat, akik Pozsonyba ingáztak munkavállalás céljából. A 2000-es évek végére a roma lakosság produktív rétege a pozsonyi munkalehetőségek és a szlovák iskolai oktatás hatására már előnyben részesítette a szlovák nyelvet a roma mellett.

Az interjúk elemzése alapján megállapítható, hogy a nagymagyari roma közösség politikai önszerveződésének folyamata a jelenlegi polgármester édesapjának, Rigó Jánosnak a személyes ambíciói révén indult el. A politikai aktivitás első szakaszában, a kilencvenes években, az akkor domináns Magyar Koalíció Pártjával (MKP) együttműködve vette kezdetét. A későbbiekben, a kilencvenes évek második felében, a roma politikai önállósodás folyamata új impulzusokat kapott, amelyeket részben a magyar pártok részéről megnyilvánuló aszimmetrikus viszonyulás is katalizált.

A roma közösség politikai szerepvállalása kezdetben a magyar pártokkal való együttműködésre épült, ez a kapcsolat azonban a helyi politikai érdekek és hatalmi stratégiák mentén fokozatosan átalakult. A nagymagyari roma véleményformálók – köztük Rigó János és közvetlen munkatársai – a magyar pártok számára elsősorban a választási időszakokban bírtak jelentőséggel, ahol szavazatmaximalizálás céljából számítottak rájuk. Az interjúk tanúsága szerint Rigó János a kilencvenes évek végén Kvarda Józseffel működött együtt, amely együttműködés a roma közösség politikai autonómiájának megalapozásában is fontos szerepet játszott.

A roma politikai önállósodás Nagymagyaron lépcsőzetesen zajlott: kezdetben a roma közösség tagjai önkormányzati képviselőként indultak választásokon, olyan helyi civil szerveződésként léptek fel, amely formálisan függetlenként működött, de a háttérben pártpolitikai támogatást élvezett. A stratégiai cél egyértelműen az volt, hogy a roma

közösség fokozatosan biztosítsa dominanciáját a helyi döntéshozatalban, különösen az önkormányzati és hivatali ügyek terén.

Napjainkra a magyar nyelv használata drasztikusan visszaszorult a roma közösségen belül. A fiatalabb generáció tagjai többségében már nem beszélik a magyar nyelvet, hanem kizárólag szlovákul és cigányul kommunikálnak. A nyelvváltás e folyamata egyúttal az identitás átalakulásához is vezetett: egyes roma származású családok ma már inkább szlováknak vallják magukat. A többes identitás is jelen van a romák között, ami egy folyamatot mutat. Ezt azok a statisztikai adatok is alátámasztják, amelyek azt mutatják, hogy Nagymagyar lakosságának etnikai összetételében jelenleg a szlovák identitású lakosok száma a legmagasabb abszolút értékben.

3. ábra. Nagymagyar lakossága korosztály szerint

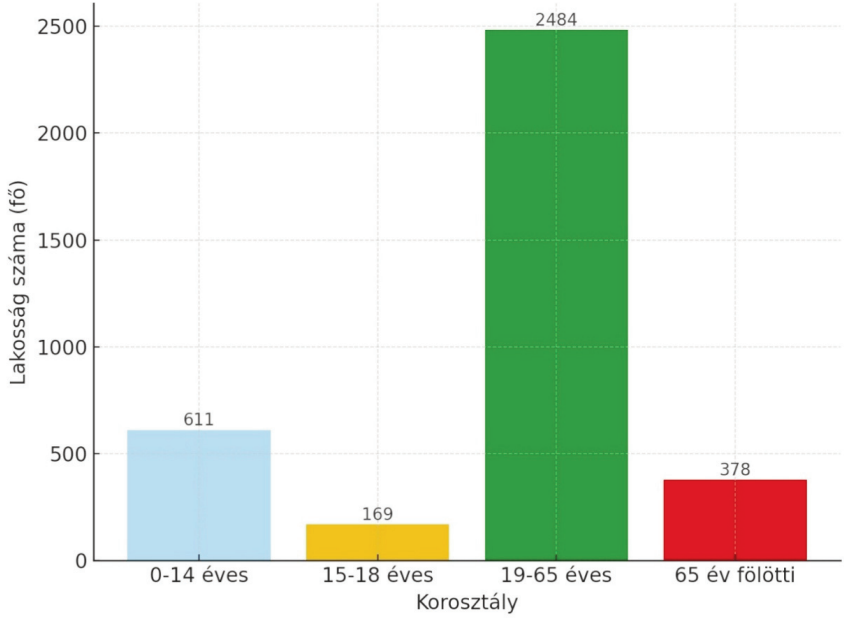

Saját forrás

A 3. ábrából kiszámítható az öregedési ráta Nagymagyaron, amely 61,87%. Ez azt jelenti, hogy 100 gyermekkorúra 61,87 idős ember jut. A Csallóközben mért adatokhoz képest ez ritkább: a csallóközi kistelepülések (falvak) öregedési rátája általában jóval magasabb százalékokat mutatnak, vagyis elöregedő társadalmat. Ez azt jelenti, hogy a nagymagyari adatok inkább hasonlítanak a bodrogközi, Gömörben lévő vagy északkelet-magyarországi, többségében romák által lakott települések ilyen jellegű statisztikai adataira. Az eltartottsági rátát is ki tudjuk számítani, amely 39,81%. Ez azt mutatja, hogy 100 aktív korúra hány gyermek- és időskorú lakos jut, tehát 100 aktívkorúra majd-

nem 40 eltartott jut. Ez az adat akkor igazán érdekes, ha megtudjuk, mekkora a munkanélküliek aránya a faluban a produktív lakosság körében. Mert a két statisztikai adat összevetésében már valóban tudunk arra következtetni, milyen szociális és gazdasági helyzetben lehet a település. A munkanélküliségre vonatkozó adatokat a kutatás következő folyamatában fogjuk majd összehasonlítani ezekkel az adatokkal. Annyi biztos, hogy az eltartottsági ráta összetevőinek aránya is eltérő a csallóközi településekétől, mert ott nem a gyermekkorúak miatt magas, hanem az elöregedő társadalom miatt. Ezért is specifikusak a nagymagyari adatok, még a dunaszerdahelyi járási adatok fényében is.

Lehetséges társadalompolitikai következmények a település szintjén

A kutatás első szakaszában végzett demográfiai, társadalmi és politikai vizsgálatok rámutattak arra, hogy Nagymagyar etnikai és társadalmi összetétele jelentős átalakuláson ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Ez a folyamat azért érdemel figyelmet és bír különleges szereppel, mert mindez a „legmagyarabb" járásában, a Dunaszerdahelyiben történik. A roma közösség térnyerése, a magyar lakosság fokozatos visszaszorulása, valamint a szlovák identitású csoport növekedése együttesen olyan társadalmi és politikai átrendeződést eredményezett, amelynek hosszú távú következményei meghatározóak lehetnek a település jövőbeli fejlődése szempontjából.

A kutatás eredményei alapján az alábbi főbb társadalompolitikai következmények és kihívások azonosíthatók:

1. Demográfiai és társadalmi szerkezet átalakulása

A népességdinamikai elemzések azt mutatják, hogy Nagymagyaron a természetes szaporodás továbbra is pozitív, ugyanakkor a migrációs egyenleg negatív maradt, vagyis a kivándorlás folyamatosan csökkenti a helyi lakosság összetartó erejét. A fiatalabb, iskolázott magyar ajkú lakosság elvándorlása különösen jelentős tényező, amely hosszú távon tovább gyengítheti a magyar közösség helyi jelenlétét. Eközben a roma közösség folyamatos növekedése és egyre erősebb önszerveződése a helyi társadalmi és politikai viszonyok újrarendeződését eredményezi.

2. A helyi politikai erőviszonyok átrendeződése

A roma közösség önszerveződési folyamatai és politikai térnyerése új kihívásokat jelent a település számára. A 2019-es önkormányzati választások eredményei azt mutatják, hogy a roma közösség növekvő aránya közvetlen politikai befolyásra is szert tett. Ez egyfelől hozzájárulhat a közösség társadalmi integrációjának előmozdításához, másfelől feszültségeket generálhat azokkal a csoportokkal szemben, amelyek elveszítették korábbi domináns pozíciójukat. Az interjúk tanúsága szerint a helyi magyar és roma közösség közötti társadalmi kapcsolatok nem minden esetben harmonikusak, ami a jövőbeni politikai döntéshozatal szempontjából kihívást jelenthet.

3. A gazdasági és munkaerőpiaci helyzet változásai

A kutatás eredményei rávilágítanak arra, hogy Nagymagyar egyre kevésbé képes vonzani külső befektetőket, ami tovább súlyosbítja a helyi munkaerőpiaci problémákat. A roma közösség többsége továbbra is a pozsonyi régióban keres munkát, ami elősegíti a szlovák nyelv elsődleges használatának megerősödését. A helyi vállalkozások és munkahelyteremtés hiánya hosszú távon elmélyítheti a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeket, és hozzájárulhat a társadalmi mobilitás csökkenéséhez.

4. Nyelvi és kulturális átalakulás

A kutatás egyik fontos megállapítása (ha nem a legfontosabb), hogy a roma közösség jelentős része mára a Dunaszerdahelyi járás egyik településén elsősorban a szlovák nyelvet használja a mindennapi kommunikáció során, és egyre kevesebben tekintik magukat magyar (magyarcigány) identitásúnak. Ez a változás nem csupán nyelvi, hanem kulturális szempontból is alapvetően átalakítja a település közösségi életét. A helyi magyar intézmények és kulturális kezdeményezések számára nagy kihívást jelent, hogy miként tudják megtartani relevanciájukat egy olyan közegben, ahol a magyar nyelv egyre inkább háttérbe szorul. Bebizonyosodik, mennyire fontos az iskolaválasztás szerepe. Az iskola oktatási nyelvének megválasztása és szellemisége vagy segíti az asszimilációt, vagy éppen az identitását erősíti egy közösségnek és gátolhatja az asszimilációt, identitáscserét. Ez teljes mértékben kiderül a kutatásból.

5. Társadalmi kohézió és közösségi együttélés kérdései

A demográfiai és politikai változások felerősítették az egyes közösségek közötti feszültségeket. Az interjúk és helyi visszajelzések arra utalnak, hogy egyes társadalmi csoportok diszkriminációt és bizonytalanságot éreznek a helyi politika alakulásával kapcsolatban. Ennek hatására egyes nem roma lakosok elhagyják a települést, míg mások alkalmazkodni próbálnak az új politikai és társadalmi viszonyokhoz. A helyi önkormányzat számára kulcsfontosságú kérdés lesz, miként tud olyan integrációs stratégiákat kialakítani, amelyek csökkentik az etnikai feszültségeket és elősegítik a közösségek közötti párbeszédet.

Javasolt társadalompolitikai lépések

A kutatás eredményei alapján az alábbi javaslatok megfogalmazása indokolt a helyi társadalompolitikai döntéshozók számára:

Közösségi párbeszéd elősegítése. Helyi fórumok és közösségi kezdeményezések szervezése, amelyek lehetőséget biztosítanak a különböző etnikai és társadalmi csoportok közötti kommunikáció javítására.

Munkaerőpiaci integrációs programok. Olyan helyi gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozása, amelyek elősegítik a helyben történő foglalkoztatást és csökkentik az elvándorlást.

Kulturális és oktatási programok fejlesztése. A magyar nyelv és kultúra megőrzését célzó intézkedések megerősítése, különös tekintettel az oktatási intézmények

támogatására. A roma származású és identitású emberek számára az évszázados magyar kulturális kötődést, a magyar és roma társadalmi és kulturális szimbiózist az oktatási intézményekben hangsúlyozni kell.

Lakhatási és szociális intézkedések. Olyan szociálpolitikai kezdeményezések kidolgozása, amelyek segítik a helyi lakosság megtartását és csökkentik a szegregációt.

Társadalmi integrációs stratégiák. A roma közösség helyi politikai és gazdasági szerepvállalásának támogatása oly módon, hogy az elősegítse a közösségek közötti együttműködést és csökkentse a társadalmi feszültségeket.

9. Záró gondolatok

A kutatás első szakaszának eredményei egyértelműen azt mutatják, hogy Nagymagyar társadalmi és politikai szerkezete jelentős átalakulás alatt áll. A Dunaszerdahelyi járásban ez nagyon specifikus. Az etnikai összetétel változása, a helyi politikai viszonyok átrendeződése és a gazdasági kihívások együttesen olyan társadalmi dinamika kialakulásához vezettek, amely hosszú távon meghatározhatja a település jövőjét. Ez a hasonló, demográfiai és etnikai összetételű települések esetében ugyanezt eredményezheti szerte Dél-Szlovákia „magyarlakta" vidékein. A kihívások kezeléséhez elengedhetetlen a közösségek közötti párbeszéd, a gazdasági lehetőségek bővítése és az integrációt elősegítő intézkedések megvalósítása.

Források és hivatkozások

Szakirodalom

Barth, Frederik 1996. Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio*, 7. évf. 1. sz. 3–25. p.

Binder Mátyás 2014. *Roma etnikai mobilizáció Kelet-Közép Európában*. PhD-dolgozat, ELTE BTK.

Bromlej, Julian V. 1976. *Etnosz és néprajz*. Budapest, Gondolat.

Eriksen, Thomas Hylland 2008. *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai perspektívák*. Budapest-Pécs: Gondolat Kiadó – PTE.

Feischmidt Margit (szerk.) 2010. *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom.* Budapest, Gondolat–MTA Kisebbségkutató Intézet.

Gaucsík István 2025. Az 1927-es csehszlovákiai cigányellenes törvény genezise. *Fórum Társadalomtudományi Szemle 1*, 77–92. p.

Horowitz, Donald L. 2006. A primordialisták. *Magyar Kisebbség,* 10. évf. 1–2. sz. 235–249. p.

Kulcsár László–Obádovics Csilla 2016. Népességdinamika és társadalmi szerkezet. *Területi Statisztika,* 56. évf. 4. sz. 390–414. p.

Marshall, Gordon–Swift, Adam–Roberts, Stephen 1997. *Against the Odds? Social Class and Social Justice in Industrial Societies*. Oxford, Clarendon Press.

Merker Dávid et al. 2012. A romák helyzete Magyarországon. A Policy Solutions politikai elemzése a Friedrich Ebert Alapítvány számára. https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/28/a_romak_helyzete_magyarorszagon.pdf

Samu István 2004. *Kis-Moszkvai úton lévők – A gútai oláhcigányok integrációja a helyi társadalomba*. Szakdolgozat, KVAT – Miskolci Egyetem.

Sárkány Mihály 1980. Kultúra, etnikum, etnikai csoport. In Martin György (szerk.): *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. Néprajzi csoportok kutatási módszerei.* Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.

Vályi András 1796. *Magyar Országnak Leírása*. Első kötet. Buda.

Online források

https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a828.pdf

https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2023/11/Mit-mondanak-az-egyetemi-evkonyvek-a-tarsadalmi-mobilitasrol.pdf

https://acta.bibl.u-szeged.hu/73543/

https://szociologia.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/szoc_ma_2.pdf

https://szociologia.hu/dynamic/0604nemeth.pdf

https://tk.hun-ren.hu/uploads/files/2021/absztraktok_mobint.pdf

https://esely.org/kiadvanyok/2018_5/esely_2018-5_1-2_huszar-zahonyi_egyenlotlenseg.pdf

István Samu

Political and Social Impacts of the Transformation and Self-Organization of the Roma Identity in Nagymagyar

The history of Nagymagyar (Zlaté Klasy, Slovakia) dates back from its first mention in 1239 until the modern era. The settlement was part of various estates and was granted market town status from the 17th century. The composition of the population continuously changed, especially in the 19th and 20th centuries, with the dominance of the Hungarian population. In recent decades, however, the growth of the Roma and Slovak populations has become increasingly significant, particularly the Roma community in the 21st century. These population changes have had a considerable impact on the political and social life of the municipality, especially concerning the transformation of minority identities and their interactions with one another.